

Pomorske i kopneno-pomorske poštanske veze starog Dubrovnika

Prof. dr. Žarko Muljačić, Zadar

Sadržaj dopisivanja Senata i predstavnika Republike u Napulju nije se ticao samo političkih pitanja, već i zdravstvenih i financijskih. Napominjemo da je u napuljskim bankama bilo mnogo položenog novca države, privatnika i bratovština, pa je ne samo zbog pridizanja kamata, već i u svrhu operiranja s tim novcem bilo više manje uvijek Dubrovčana u Napulju. U Napuljskoj državi (službeno se zove od 1734. Kraljevstvo Dviju Sicilija) bila je već ranije organizirana pošta, pa su konzuli u Barletti lako slali i dobivali pisma, novine, oglase i dr. i to ne samo sa državnog teritorija, već i iz Rima i cijeloga Zapada. Preko Livorna — Genove išla je veza s Francuskom i Španjolskom a preko ove sa Marokom i Alžiirom. Iz Napulja su postojale veze s Maltom, Sicilijom, Tunisom i Tripolisom. Konzuli u Barletti morali su zadržati dubrovačke filjuge koje bi donijele žurnu poštu za Napulj do dolaska odgovora ili ih smjesta vratiti, ako su već kod sebe imali žurnih i važnih pisama, za koje im je iz Napulja javio dubrovački agent da ne smiju čekati. Ako bi im stigla pošta iz Napulja, a filjuge nije bilo, mogli su narediti bilo kojem dubrovačkom brodu da smjesta krene za domovinu, a ako ni njih nije bilo, smjeli su unajmiti čvrst i brz strani brod čiji je vlasnik bio od njih »dobro videti«. Poštanske troškove nije plaćao adresant već »dobro videti«. Ove su troškove obračunavali konzuli s vladom svakog polugodišta. Od Barlette do Napulja išlo se kočijom dva dana, a žurnim slučajevima slao se konjanik.⁴¹

Kad se uzme u obzir, da je u razdoblju slabih veza s Trstom i Rijekom i bečka pošta išla preko »Posta di Germania« u Mletke, a odatle dugim putem preko Napulja u Barlettu, onda nam je jasna prvorazredna važnost ove linije za Dubrovnik.

Iz Ankone nije u prvoj polovini 18. st. bilo jačih veza s Dubrovnikom. Nego, budući da je Ankona imala brzu vezu s Rimom, jer je bila dio iste države, a u Rimu je odvajkada Dubrovnik imao predstavnike, koji su držali vezu s poglavarom katoličke crkve, koji je bio u isto doba i svjetovni vladar Papinske države, žurna su se pisma za Rim slala kad god je to bilo moguće preko Ankone. Istim putem ponekad se pisalo i u Mletke.⁴²

Rijeka gdje je osnovan konzulat 1690. god. ima u ovo doba za dubrovačku trgovinu veći značaj nego Trst. Ipak, u nju nije zalazilo u ovo doba previše brodova, pa je Senat često morao slati brodove koji osim pošte nisu nosili nikakva korisna tereta. Rijeka je već u 17. st. imala austrijsku poštu i dobre veze sa zaleđem i okolnim krajevima, pa se stoga u Mletke, Beč i podunavske zemlje slala pošta najradije preko Rijeke ukoliko nije bila poslana spomenutim češćim vezama.⁴⁴ I ovdje je konzul imao ovlasti u slanju dubrovačkih brodova a morao je raditi točno po direktivama.⁴⁵ Osobito je porastao poštanski promet između Beča i Dubrovnika u doba ratova 1716—18 i 1737—39.⁴⁶ 1737. god. pošta je iz Beča stizala svakog četvrtka i nedjelje, a odlazila natrag sutradan, pa je tako konzul 4 dana u tjednu imao posla s poštom uz povremeno slanje ekspresnih štafeta i posebnih brodova.⁴⁷

U Trstu je osnovan konzulat tek 1738.⁴⁸

Poštanske veze s Mlecima bile su dosta rijetke. Osim toga malo je bilo političkih poslova, koje ne bi mogao riješiti zadarski generalni providur ili lokalne mletačke vlasti po Dalmaciji i t. zv. Mletačkoj Albaniji (Boki). Mletački animozitet protiv Dubrovnika sigurno je razlog, da je Senat 22. V. 1717. naredio svom predstavniku u Beču, G. Cesare Palazzuolu i pouzdaniku F. Š. Gunduliću, da u buduću pišu izravno preko Rijeke (konzul Svilokosi), jer se u Mlecima izgubilo jedno važno pismo Eugena Savojskoga Republici.⁴⁹

Kasnije je opet išla pošta iz Mletaka za Napulj, Barlettu — Dubrovnik, a izravne veze bile su rijetke.

Vrijeme, koje je trebalo za putovanje morem od Dubrovnika do jadranskih luka ovisilo je o godišnjem dobu, smjeru vjetrova i o tome, da li je brod nakrcan teretom ili je prevozio samo poštu i nekoliko članova posade.⁵⁰ Do Rijeke su katkad išle iz najsjevernije dubrovačke luke Trpnja na Pelješcu⁵¹ u pravom smislu brze filjuge koje su pored jedara imale i vesla i dvije smjene mornara za veslanje. Do Rijeke se išlo od 3 do 4 pa do 20 i više dana.⁵²

Zbog dubrovačkog kontakta s Turcima, čim bi se na Zapadu saznalo za izbijanje kuge u Turskoj, gotovo uvijek bi bio proglašen kontumac za lađe iz Dubrovnika (*provenienze da Ragusa*), iako je tamo bilo sve zdravo ili tek po koji izolirani slučaj bolesti koji i nije bio uvijek kuga. Stoga su se pisma iz Dubrovnika raskuživala, tj. otvarala i držala neko vrijeme nad vatrom ili u pari od kipućeg octa.⁵³ Pisma su ostajala vlažna i kvarila se, a često se zbog velikog broja nisu mogla sva opet uredno kovertirati. Nerijetko se događalo da tinta izbljedi, papir potamni ili se tekst ošteti, a katkada bi se pismo griješkom našlo u drugoj koverti, te su zbog toga nastajali čitavi mali diplomatski sporovi. Konzuli su stoga morali prisustvovati raskuživanju i paziti da se pisma ne oštete ili ne zametnu i, što je još važnije, da ih nepozvani ne pročitaju. U naročitim zgodama, kad su se slale stare originalne listine, koje su već i onako bile trošne, konzul je morao nastojati da ih bez raskuživanja otpremi na odredište.

»Napuljska pošta (1743—1806)
i ostale veze s Italijom i Carigradom

»Veze balkanskih zemalja sa Zapadom bile su baš preko Dubrovnika najbrže, najlakše i najsigurnije. Iz središta Balkanskog poluotoka do luka južno od Dubrovnika kopneni je put nešto kraći, ali je zato teži, dok je morski put odatle do srednje i sjeverne Italije duži. Za luke sjeverno od Dubrovnika stanje je obratno: kopneni je put znatno duži, a morski kraći. Međutim preko Dubrovnika i kopneni i morski put stoje u nekom pravilnom razmjeru, pa je to i bio je-

⁴¹ Lp 51, 8', 224'.

⁴² Lp 42, 85', 160; 46, 120', 51, 13, 54, 123' i dr.

⁴³ V. Koščak, *Dubrovačka republika prema Rijeci Senjskoj od osnutka konzulata*, *Dubrovačko pomorstvo*, Dubrovnik 1952, 351-365.

Vrijedno je i neobjavljeno djelo dr. A. Pokovića, *Rad dubrovačkih konzula na Rijeci*, Dubrovnik 1931, 1-108.

⁴⁴ Lp 42, 38', 46, 56', 66', 162', 44, 89 itd.

⁴⁵ Lp 42, 117'; 44, 89, prigovaraju Svilokosu 22. 3. 1708. što je poslao posebnu lađu bez naređenja. Za ovaj put mu iznimno plaćaju, ali drugi put neće.

⁴⁶ Pisma su se i gubila, pa Senat piše konzulu M. A. Orebiću 8. 3. 1737.: »Se fosse costì uso di francar alla Posta le Lettere col doppio pagamento facendole por sul registro, conforme si pratica in Italia, o qualche altro modo di assicurare il loro fido ricapito, non lasciavate di avvalervi di queste tali diligenze nella spedizione del detto piego...«

⁴⁷ *Isprave i akti*, 18. st., 3121, 43 od 12. 9. 1737. Lp 56, 20', 124 i dr.

⁴⁸ *Isprave i akti*, 18. st., 3113.

⁴⁹ Lp 47, 129', 134'.

⁵⁰ Tadić, *Promet putnika...*, 21. Sliku broda tipa filjuge v. u S. Vekarić, *Jedrenjaci i brodovi naših brodograđilišta*, Split, 1952, 22.

⁵¹ Lp 56, 20 b.

⁵² A. Poković, o. c., 69, 89-103.

⁵³ Na pr. *Isprave i akti*, 18. st., 3093., 265, Lp 58, 35.

dan od važnijih razloga, da se odmah u početku tuda uspostavila veza između Italije i Balkana...⁵⁴ Kad se ima ovo u vidu i zna, da je u Dubrovniku postojala kud i kamo veća osobna i imovna sigurnost nego u Draču, te stroge sanitarne mjere,⁵⁵ nije ni čudo što je napuljska vlada krajem 1743. odlučila da preko Dubrovnika održava redovnu poštansku vezu sa svojim ministrom u Carigradu. Neposredan je povod za ovu promjenu bila kuga, koja je krajem 1743. vladala u Draču i Albaniji⁵⁶ dok je Dubrovnik ostao pošteđen jer su u njemu postojale izvrsne sanitarne mjere i iskusni stručnjaci za raskuživanje robe, pa i pošte. Prijelaz na novu liniju⁵⁷ nije uslijedio odjednom, jer imamo podatak da je jedna napuljska filjuga krajem listopada 1743., primivši carigradsku poštu, krenula iz Drača za Dubrovnik, a odatle, valjda raskužena, za Brindisi⁵⁸. Kako je ovo prelazno stanje trajalo neko vrijeme, poslan je bio iz Carigrada u Drač janičar, da pokupi zaostalu dubrovačku i napuljsku poštu.⁵⁹ Od početka 1744. Dubrovčani se stalno služe novom linijom, koja prolazi kroz njihov grad.⁶⁰ Vlada, naravno i dalje šalje ponekad posebne svoje glasnike, jer napuljska pošta u prvo vrijeme ide samo jedmput mjesečno i to ne u određeni dan, već kad žele više napuljske vlasti, ministri i poslanik u Carigradu. Dubrovački diplomatski i konzularni predstavnici morali su često na brzinu pisati pisma,⁶¹ ali Senat, koji nije uvijek ni bio na okupu i koji je važnije odluke donosio nakon zrele razmišljanja, nije to uvijek bio u stanju.⁶² Ponekad su opet janičari čekali u Dubrovniku predugo da stigne napuljski brod s pismima za Carigrad, a Dubrovčanima se žurilo pisati u istom pravcu, ili bi brod došao prije janičara, pa nisu mogli odmah pisati za Napulj. Stoga je Senat i dalje dosta trošio za posebne glasnike i brodove. Otuda neminovni sukobi koji su se svodili na napuljske prigovore, da Dubrovčani ometaju pravilan hod pošte (izravnim uplitanjem Vlade ili zagovorom napuljskog konzula Stelle, inače dubrovačkog državljanina) i dubrovačke jadikovke da im nema smisla trošiti, jer se ne mogu poslužiti poštom kad im je žurno.

Pošta je te zime od Dubrovnika do Carigrada trebala oko 20 do 30 dana, a ljeti oko 15 dana. Ova brzina potakla je dubrovačku vladu da naredi u § 3 uputa svojim poklisarima harača da ne šalju svoga glasnika 15 dana po dolasku, već se posluže prvim glasnikom koga svake predzadnje subote u mjesecu šalje napuljski poslanik na Porti.⁶³ Ove upute poklisarima koje se svake tri godine gotovo stereotipno ponavljaju važne su za stanje pošte, jer Vlada ne preporučuje svojim poklisarima⁶⁴ napuljsku poštu u doba kriza koje ona tu i tamo proživljava.

Kroz 1745—46. opaža se nastojanje, da se prolaz pošte Balkanom ubrza. Vlada stoga javlja Kiriku, da će mu odgovarati s 2 pošte zakašnjenja kako bi Napuljci bili zadovoljni (to znači, da će nekad čekati i 60 dana na odgovor)⁶⁵. U studenom 1746. zbog kuge u Carigradu napuljska je filjuga otjerana iz Barlette. Dubrovčani su se na to uvrijedili, jer su bili uvjereni da se nigdje tako temeljito ne raskužuje pošta kao u njih. Vandenheuvel, dubrovački agent u Napulju, trebalo je da kaže tamošnjim vlastima da će, ako ustraju u ignoriranju dubrovačkih sanitarnih napora, roba i pošta naći nove kanale jer se trgovina napuljskih trgovaca s Turskom mora održavati. Pitanje je, kako će se u tim drugim lukama paziti na raskuživanje, i rezultat može biti da zaraza prodre u Napulj. Napuljske su vlasti tad dopustile slobodan promet, ali pod uvjetom da se carigradska pisma prepisu u Dubrovniku, a prijepisi pošalju zajedno s pismima iz Dubrovnika koja su već ranije počeli puštati⁶⁶.

1747—48. godine, uz male stanke, pošta je redovno išla. Ponekad je bilo i izvanrednih napuljskih glasnika.⁶⁷

Krajem 1749. godine doznao je Senat iz pisma napuljskog ministra Foglianija u čiji je resor spadala pošta da je dubrovački solunski konzul S. Manduković odbio platiti napuljskom konzulu, rukovodioću pošte u Solunu, de Boissinu, porto za primljena pisma i da je podmićivao janičare da mu besplatno nose poštu. Krivac je ukoren.⁶⁸

Od 1749. vodi dubrovački konzulat u Carigradu kao administrator neki Angelo Timoni. Vlada mu je naredila 5. 11. 1751., da prima i šalje poštu iz Smirne.⁶⁹ 1753. pošta slabo djeluje, pa poklisari harača primaju upute da šalju svoje kurire.⁷⁰ Godine 1752—53. Dubrovčani su mnogo trošili za svoje glasnike zbog incidenta s Mlečanima koji je završio poznatim sporazumom u Travniku.⁷¹

U ovo doba imamo prvi put vijesti o »primki povratnici«⁷² 1756. godine opet uredno radi napuljska pošta.⁷³ 21. 9. 1756. godine Bonelli je javio Vladi da carinski organi u Barletti prema primljenim naredbama nastoje onemogućiti svaki prijevoz pošte preko Jadrana u oba smjera na stranim, pa i dubrovačkim brodovima. Iznimno je pušten zadnji takav brod. Razlog je bio što zakupac napuljske filjuge malo zarađuje, jer su Dubrovčani često slali svoje brodove. Vlada je naredila Vandenheuvelu 7. 10. i. g. da protestira jer mjesečna veza nije dovoljna ni Vladi ni trgovcima koji moraju zbog naravi svog trgovačkog posla, uz svaki teret robe slati i teretnice, pisma svojim korespondentima i sl. Dok se ovo pismo sastavljalo, stigla je vijest da je »držalac pošte« u Barletti (*Tenente della Posta*) dobio iz Napulja službeno ublaženo tumačenje te naredbe. I pored demarša Vandenheuvelova i kasnije su napuljske vlasti pretraživale dubrovačke brodove i naplaćivale im porto, kao da je tu poštu donijela napuljska poštanska lađa, što je »apsurd, koji se ne dešava nigdje na svijetu.« Vandenheuvel je ponovo protestirao i dobio odgo-

⁵⁴ J. Tadić, *Promet putnika...*, 10.

⁵⁵ V. Bazala, »Pomorski lazareti u starom Dubrovniku, »*Dubr. pomorstvo*, 293-308, Suvremeni opis raskuživanja pošte u dubrovačkim lazaretima v. *Lp* 132, 70, i *Isprave i akti*, 19. st., 7, 589, 1804. god. 114.

⁵⁶ E. Re, o. c., 145.

⁵⁷ Kiriku javljaju 2. 12. 1743.: »La risposta ci mandarete con i corrieri Napolitani, che sentiamo saranno ad arrivare a questa parte... E dove colle passate vi diedimo l'ordine di scrivervi inapresso con i... Corrieri delle Due Sicilie per via di Durazzo, colle presenti vi diciamo, che la facciate pure, mentre nun piu per quella via, ma dirittamente saran qui a prvenire.« / *L* 75, 216). / Kiriko je primio to i pismo od 18. I 1744., dočim kopiju prvog pisma poslanu preko Drača nije dobio, jer je taj put ukinut, već tek 3. 3. (*Isprave i akti*, 18. str., 51, 52.)

⁵⁸ Senat piše u Barlettu 1. 11. 1743. da šalje poštu putem nove filjuge u službi Napuljske države iz Dubrovnika za Brindisi. *Lp* 58, 191, i 192.. *Ll* 75, 213!

⁵⁹ *Ll* 75, 235.

⁶⁰ Pošta ide svaki mjesec, a nose je janičari u napuljskoj službi. *Ll* 75, 224, 229, 235, 241, 242.

⁶¹ *Isprave i akti*, 18. st., 3093, 281, 283.

⁶² *Ll* 75, 224. Ponekad je Senat pisao samo par riječi, da janičar bar nešto odnese Kiriku, *Ll* 76, 81.

⁶³ *Ll* 75, 246.

⁶⁴ *Ll* 76, 239, 77a, 175, 78, 83 za g. 1753. (da šalju svoje glasnike) itd.

⁶⁵ *Ll* 76, 179. Na pr.: *Ll* 183. od 12. 8. Vlada piše da je primila pismo od 23. 7. 1746. Odgovor će Kiriko primiti rujanskim poštom, jer glasnik mora odmah na put, a Senat ne može donijeti odluku u par sati. (N. B. rujanska pošta je ona koja odlazi iz Dubrovnika sredinom rujna). O klevetanju Dubrovčana u Napulju v. *Lp* 60, 263, 293; *Isprave i akti*, 18. st., 3074/I, od 23. 7. 1746.

⁶⁶ *Lp* 60, 328, 331, 61, 4, 8, 14. I. i *akti*, 18. st., 3074/I, 51, 53, idem, 3094, 70.

⁶⁷ *Ll* 76, 194, 234, 239, 77a, 25, 55, 63.

⁶⁸ *Ll* 77a, 133, *Lp* 62, 83, I i *akti*, 18. st., 3074/2, 106, od 7. II 1750.

Vandenheuvel šalje Vladi dopis napuljskog drž. sekretara Foglianija, koji prenosi radost kralja »*que la Republica haia desaprovado la conducta de su consul en Salomico, y que le haia reprendido, y mandado como deve contencerse con et consul de S. M. y con la Regia Posta.*

⁶⁹ *Ll* 77b, 5'.

⁷⁰ *Ll* 78, 83.

⁷¹ S. Ljubić, »O odnošajih medju republikom Mletačkom i Dubrovačkom od početka XVI st. do njihove propasti«, *Rad* 53-54; M. Deanović, »Dnevnik I. Matijaševića«, *Anal. Historijskog instituta u Dubrovniku*, I, 304 i sl.

⁷² *Lp* 63, 138. Vandenheuvel će pisati dubrovačkom pouzdaniku u Rim, a »*Mastro di posta*« dat će mu primku, kojom se obavezuje, da će pismo biti odneseno u kuću Veteranijevju. Osim toga, kasnije će mu dati na uvid »*riscontro della puntuale consegna*«. To je svakako bolje, nego čekati, da primalac plati ili frankirati i po nekom obznaniću adresata, da pode na poštu pridignuti pismo bez vlastita troška.

⁷³ *Ll* 79, 212-212'.

vor da kralj hoće da sva pisma osim onih koja prate robu plate taksu pa nosio ih tko bilo, jer za održavanje filjuga, što koristi i Dubrovniku, erar troši silne pare. Ni novi protesti Dubrovčana nisu imali uspjeha.⁷⁴

U ovoj napetoj atmosferi, u proljeće 1757. godine optužila je napuljska vlada dubrovačke poklisare harača i njihova dragomana da su u Foči nasilno uzeli iz bisaga oboljeća glasnika više pisama i srebra.

Dubrovačka vlada odbila je tu optužbu, sprovela istragu i ustanovila da je dragoman posjetio bolesna kurira u Foči i pitao ga ima li pošte za poklisare izvan omota. Kad mu je janičar negativno odgovorio ovi su mirno nastavili put, o čemu mogu svjedočiti brojni Turci očevici. Osim toga činjenica je da je drugi glasnik vratio u Dubrovnik neraspečaćena pisma upućena istim poklisarima što mogu posvjedočiti i napuljski konzul i agent Stella i »gubernatur od oružja«. Janičar je bio na umoru pa su ga sigurno pokrali susjedni stanovari, a možda je i sam janičar lopov. U listopadu Stella je tražio od Vlade kažnjavanje poklisara i odštetu. Dubrovčani su našli nove svjedoke, a Dubrovčanin Franceschi, koji je bio kancelar napuljskog poslanika u Carigradu Ludolfa, i tamošnji trgovac Pero Čingrija gledali su da smire rasrdena napuljskog diplomata. Sve se stišalo, kad je utvrđeno, da je janičar blizu Foče umro od hladnoće.⁷⁵

5. 9. 1758. Vlada je pisala Vandenheuevelu da u 15 godina što pošta postoji Dubrovčani nisu plaćali porto za svoja pisma na liniji Dubrovnik—Solun—Carigrad i obratno. Sad su čuli, da se sva pisma vagaju i da se po težini određuje porto. Iako je taj postupak nepravilan, Vlada je plaćala, da ne bi izazivala nepotrebnih sukoba, ali se sad žali uvjeren u svoje pravo koje je uživala, u ime troškova za svoje službenike—u lazaretu na Pločama, gdje i janičari imaju lijepu sobu za stanovanje. Tarifa mnogo opterećuje Dubrovčane, jer se u Carigradu često mijenjaju dubrovačke brodske pasosi. Vandenheuevelu su odgovorili da svatko mora plaćati tarifu zbog velikih troškova režijske.⁷⁶

Novom agentu u Napulju Francescu Saveriju Esperti pisala je Vlada, šaljući mu dekret, da svaki dan pridigne s pošte sva pisma upućena njoj ili nekom dubrovačkom magistratu.⁷⁷

1763. godine donio je napuljski janičar u Dubrovnik o-mot iz koj je nedostajalo 450 cekina i izjavio, da je pokraden po svojoj prilici u Kavali, ali da je to primijetio tek u Solunu kad je otvarao bisage da izvadi pisma za taj grad. Vlada je naložila Espertiju da kod napuljskog ministra Tanuccija traži odštetu za oštećene dubrovačke trgovce, jer je janičar po svojoj prilici ukrao novac. Nemoguće je, da je tek u Solunu opazio, da mu je katanac obijen. Da su ga pokrali na spavanju, mogao se tužiti mjesnom kadiji protiv upravitelja konaka. Nakon dugog dopisivanja, pri čemu je pala riječ da se Dubrovčani ne će više služiti diskreditiranom napuljskom poštom za slanje novca, Napulj je priznao, da je janičar kriv.⁷⁸

1763. godine Esperti je uspio da ishodi kraljevsku odluku, kojom se oslobađaju od takse sva pisma koja dođu u Barlettu dubrovačkim ili stranim brodom.⁷⁹ Krajem iste godine pojačalo se opet raskuživanje. Bonelli je dobio nalog da pazi da se pisma ne oštećuju ili ne pomiješaju, a stare originalne listine trebalo je da krišom izuzme od raskuživanja. Espertiju su naredili da poradi kako bi dubrovačka tranzitna pošta, za Genovu i dr. bila u Barletti samo izvana raskužena, a Vlada će se pobrinuti, da se pisma sortiraju.⁸⁰

Velik je bio promet službenih pisama dubrovačkih 1768—1770. (pojava Šćepana Malog⁸¹ i 1770—1775. (sukob s ruskim admiralom Orlovom) i to ne samo s Bečom i Petrogradom, o čemu govorimo u poglavlju o vezi preko Rijeke, nego i s Toskanom, gdje se taj spor rješavao. Zbog toga je 1771. godine bilo ponekad u službi i četiri dubrovačke filjuge. Konzul ih je trebao vraćati jednu po jednu, i to prvo one s većom posadom (da bude manji trošak!)⁸² 1772. godine, zbog nove tehnike raskuživanja umakanjem u octo bez otvaranja pisma, konzul je bio dužan paziti da se ona sasušu.⁸³

Od 1779. godine dalje imamo nešto više vijesti o organizaciji pošte u Dubrovniku, jer su sačuvani u većem broju spisi o dopisivanju napuljskog konzulata u Dubrovniku sa Knezom i Malim vijćem. 3. 4. 1779. tužila se vlada Stelli zbog tučnjave koju je u Lazaretima izazvao Huseinbaša, janičar kurir. Dubrovačkom konzulu u Carigradu Zuriću naredeno je neka zamoli Ludolfa da tog glasnika više ne šalje i da ostalima preporučiti pristojno ophođenje.⁸⁴

1783. kanda je pošta opet išla južnije, jer saznajemo da je jedan napuljski kurir stigao u Dubrovnik (valjda kopnom), dok se drugi utopio na putu iz Albanije u Budvu.⁸⁵

Diplomatski spor koji se 1782—84. rasplamsao između Dubrovnika i Napulja odrazio se i na području poštanskih veza. S tim u vezi bit će da se početkom 1783. neki Bartul Marini odrekao vođenja kraljevske pošte u Dubrovniku, pa je Stella povjerio taj posao Dubrovčaninu Josipu Kaliću, dobivši odobrenje svog vladara. Kalić je na svoj trošak adaptirao za uređ dva dućančića u prizemlju kuće Popovskog bratstva, u kojoj je stanovao već 35 godina. Budući da mu je vlasnik povećao najam od 54 na 100 dukata, Kalić se žalio konzulu na taj samovoljni akt, a ovaj mu je savjetovao da se stanom preseli, a za dućane da plaća dok ne nađe podnesne prostorije »koje bi bile blizu Place i pogodne i narodu i njemu za njegovu službu«. Stella se zbog toga tužio Vladi i tražio je da se prestane sa šikaniranjem napuljske pošte. Senat je 29. 4. 1783. sugerirao Bratstvu da ne povećava najam dok ne istekne rok ugovora, a i onda neka najradije unajmi lokale Kaliću za istu cijenu, ali da ovaj ne smije nikoga uzeti u podnajam.⁸⁶

Vjerojatno uslijed daljeg zaoštavanja rata živaca Malo je vijeće odlučilo 12. 8. 1783. da se nađe dućan u kome će službenik, plaćen samo od dubrovačke Vlade dijeliti privatnicima pisma iz inozemstva, nakon što ih tajnici puste.⁸⁷ Ne znamo da li se ovo i provelo, no odluka je značajna jer se iz nje vidi da ranije nije postojala samostalna dubrovačka pošta.

U rujnu 1783. došlo je do tučnjave mornara napuljske filjuge i građana. Dubrovčanin Sabo Marini iskoristio je težak položaj svoje domovine te se dao imenovati za napuljskog vicekonzula. I vijesti o kugi u Dubrovačkoj Republici proširene svijetom krajem 1783. godine spadale su u rat živaca. U takvoj situaciji Vlada je zabranila pod prijetnjom smrtno kazne i konfiskacije cjelokupnog imanja svima Dubrovčanima ulaz u bilo koju stranu službu. Čini se da je ovo pogodilo i Kalića jer o poštanskom uredu nemamo za nekoliko godina vijesti pa držimo da ga je vodio osobno Stella.⁸⁸

Polovinom siječnja 1784. opet je redovno saobraćala napuljska filjuga, a S. Marini se bio odrekao potkonzulske časti. Vlada je preko novog svog agenta u Napulju Francesca Caracciola postigla da se smijeni zapovjednik filjuge Paolo Casano iz Barija jer je dvaput bio u Dubrovniku izazvao tučnjavu.⁸⁹

Narednih godina albanski odmetnik Mahmutpaša Bušatlija ratovao je protiv sultanove vojske pa je put glasnika išao nešto sjevernije. 10. 9. 1787. pisano je iz Dubrovnika konzulu F. Kiriku u Carigrad da moli španjolskog ambasadora bi li on dubrovačka pisma skupa sa svojima slao za Sarajevo svojim glasnici, a Dubrovčani bi poslali svoje kurire u Sarajevo da tamo preuzmu poštu.⁹⁰

Za vrijeme rata na Balkanu 1788—1792. Dubrovnik je imao žive poštanske veze s Rijekom o čemu dalje. Kroz Dubrovnik su prolazili i francuski diplomatski kuriri i pruska

⁷⁴ Lp 67, 92, 113, 128, 68, 32; I i akti, 18. st., 3094, 248, 249, 3075, 87, 88, 92.

⁷⁵ Lp 68, 121, 122, 146, 160, 69, 16. Ll 81, 63, 78, 82, 82, 3. I. i akti, 18. st., 3075, 105, 107, 110, 122, 3165, 37-40, 43.

⁷⁶ Lp 69, 132, 70, 12. I. i akti, 18. st., 3075, 127, 129, 130.

⁷⁷ Lp 76, 138.

⁷⁸ Lp 77, 11, 39, 59; I. i akti, 18. st., 3076, 7, 8, 12, 13.

⁷⁹ Lp 77, 31, 46, 59, 60, 78, 7, 8. I. i akti, 18. st., 3076, 13, 14.

⁸⁰ Lp, 78, 71, 82, 79, 76, 80, 32, 47, 96, 84, 146.

⁸¹ Ll 89, 65, 98, 28, 30, 54.

⁸² Lp 89, 32, 90. 19, 28, 65, 91, 5, 92, 577, 94, 93, 1, 9, 41.

⁸³ Lp 95, 53.

⁸⁴ Isprave i akti, 18. st., br. 2912, 26, 28, 33. Ll 97, 46.

⁸⁵ Ll 101, 3.

⁸⁶ I. i akti, 18. st, 2912, 35; Cons. rog. 191, 52'.

⁸⁷ Minus 106, 238.

⁸⁸ Lp 116 52, 94, 101, 110, 111, 117, 2, 5; Cons. rog. 191, 198, 2912, 36.

⁸⁹ Lp 117, 8, 39, 44, 60, 79, i18, 131., I. i akti 18. st., 3213, 28 (ostavke Marinija).

⁹⁰ Ll 103, 75.

pošta.⁹¹ Čini se da je postojala namjera da se ukine napuljska pošta. Vlada je naime pisala 10. 6. 1788. dubrovačkom agentu u Napulju Caracciolu kako nastoji preko Kirika da sazna bi li Porta prepustila organizaciju pošte Carigrad—Dubrovnik Dubrovčanima ako se obustavi napuljska pošta, iako za to nema mnogo izgleda jer »Republika nije nikada držala redovnu poštu.«⁹²

U borbi s jakim španjolskom konkurencijom napuljska se pošta reorganizirala. Iz Dubrovnik je u to doba bio jak promet i s Napuljem u kome je boravio ruski zapovjednik na Sredozemlju Zaborovski i designirani ruski konzul u Dubrovniku Gika.⁹³ Sredinom 1788. Stella je mogao javiti dubrovačkoj Vladi da je napuljski dvor uskladio dolazak lađe i janičara u Dubrovnik svakih 15 dana. Tužio se da vlasnici lokala i dalje naplaćuju visok najam novom držaocu Benignu Corrialeu ne mareći za senatsku odluku od 29. 4. 1783. jer mrze njega, konzula i poštu. Čak su daskama ogradili pola dućana i unajmili drugome. Stella je prijetio zatvaranjem pošte ako mu se ne da zadovoljština. Senat je istog dana, 9. 8. 1788., osnažio raniju odluku i saopćio je najmodavcu, a Carrialeu je zaprijetio da će izgubiti službu u dubrovačkoj muzici ako prihvati poštansku službu. Stelli je javljeno da je Senat čvrsto odlučio da ostane kod svoje odluke i da se Republika živo zanima za sve što se tiče napuljske pošte.⁹⁴

U jesen 1789. godine uvodi se španjolska poštanska linija Ankona—Dubrovnik—Carigrad mjesto dotadašnje preko Zadra ili Skadra. Trebalo je da ide dvaput mjesečno. S tim u vezi imenovan je za španjolskog konzula u Dubrovniku Skadranin Luigi Angeli Radovani, sin Andree Angeli Radovani, španjolskog konzula u Ankoni.⁹⁵

U 1790. dolaze u Dubrovnik u velikom broju španjolski glasnici (*corriere di Spagna*). Njima se služi sve više Kiriko, očit znak, da je napuljska pošta u krizi. I pruski ambasador u Carigradu Knobelsdorf šalje poštu vlastitim glasniciima kroz Dubrovnik, jer je na Dunavu rat.⁹⁶

Iako je španjolska pošta od ljeta 1791. promijenila smjer (ide iz Albanije brodom do Dubrovnik, a nešto kasnije, zbog kapriciranja španjolskog konzula, koji se i inače često svadalo sa Senatom, ide iz Albanije izravno za Ankonu), ipak su se Dubrovčani dosta služili ovom vezom.⁹⁷ No služili su se dosta i napuljskom poštom, koja je u ova doba, po starom običaju, polazila iz Carigrada svake treće subote u mjesecu. U Napulju boravi u ovo vrijeme ruski diplomat Skavronski, pa je i to jedan od razloga, da iz Dubrovnik ide za Napulj mnogo pošte.⁹⁸

Kroz 1792. godinu u Dubrovnik dolazi pošta s Istoka domaćim ili napuljskim glasniciima, a neizravno španjolskim.⁹⁹ U 1793. opet španjolski poštari idu preko Dubrovnik i to češće nego napuljski, dvaput mjesečno.¹⁰⁰ Međutim, direktiva data Caracciolu, da iz Napulja šalje poštu za Ankonu, povlači se iza nepunih mjesec dana i naređuje mu se, da piše opet preko Barlette.¹⁰¹ Kroz čitavu godinu, uz neke smetnje, djeluju dobro obje pošte.

U vezi opće evropske situacije Dubrovnik kroz 1794. voli vezu s Ankonom, jer tako brže dobija vijesti i novine o francuskim zbivanjima.¹⁰² Kako i Španjolska i Kraljevstvo Dviju Sicilija aktivno sudjeluju u antifrancuskoj koaliciji te ulaze u rat, u kome ratuju s promjenjivom srećom, to se ti događaji odražuju, što je prirodno, i na odnosne poštanske linije. Kroz 1795. Dubrovnik nastoji ukinuti španjolski konzulat, jer se konzul bavi nedopuštenom djelatnosti, a filjuga pristaje u Baru.¹⁰³ Neko je vrijeme kasnije, nakon stanke, opet proradila napuljska pošta na zagovor Stelle i gubernatura od oružja Pasqual Boraggine-a.¹⁰⁴

U ljeto 1796. pobjednička francuska vojska ulazi u Ankonu. U tako kaotičnim prilikama, dubrovačke filjuge, kako izgleda, jedine su držale poštansku vezu između Barlette i Dubrovnik. Stoljetne se države rušile, a dubrovački je konzul Bonelli primao i slao pisma, državna i privatna.¹⁰⁵

Kroz 1797. i do druge polovine 1798. Napulj je poštivao mir s Francuskom. Napuljski službenik došao je u sukob s dubrovačkim zdravstvenim organima jer je htio da on a ne oni označe prvi pisma, koja su raskužena. Spor se tek u prosincu 1797. završio u dubrovačku korist. Čini se, da je najprije obnovljena bila napuljska pošta na kopnu, a tek kasnije na moru.¹⁰⁶

17. 5. 1798. Vlada je energično odbila zahtjev Stelle, koji je zbog starosti tražio pomoćnika, vicekonzula iz redova mladih Dubrovčana u svrhu nadzora raskuživanja pošte (*espurgbi di lettere*).¹⁰⁷

Početkom 1799. Francuzi su upali u Napuljsku državu¹⁰⁸, te je Vlada javila Ayali, da napuljska pošta više ne ide, a španjolska će brzo prestati ići, pa ga stoga, mole, da pisma, koja Kiriko pošalje iz Carigrada preko Zemuna u Beč s »*corriere di germania*« dostavi u Dubrovnik¹⁰⁹. Krajem 1799. opet se u Napulju normaliziralo stanje, ali nema vijesti o obnovi pošte prije druge polovine 1800. godine¹¹⁰. Iza smrti konzula i agenta Stelle počeo je bio Boraggine, nediplomska osoba, rukovoditi poštom, jer se Dubrovnik nije mogao odlučiti da prizna nekog svog građanina za napuljskog konzula¹¹¹. Tek nakon tih ispada Senat je 1801. pristao da

⁹¹ Ll 104, 8., 121, 135; 105, 33; Lp 124, 10, 11, 13, 14, 36, 101. Osobito je važan zadnje citirani dokumenat, kojim Vlada javlja Ayali 17. 11. 1789., da javi pruskim diplomatima raspored napuljske pošte. Tačan dan, kad ide glasnik iz Dubrovnik nije fiksiran, jer čeka poštu iz Napulja — Barlette, a ova ide 1. i 16. u mjesecu, u 3 dana stigne u Barlettu i prelazi Jadran u 1 do 10 dana, što ovisi o vremenu. Iz Carigrada ide glasnik na 10. i 25. svakog mjeseca i treba ljeti oko 17 dana, a zimi 19-20 i više do Dubrovnik. V. još Lp 125, 3, 18.

⁹² Lp 121, 172: Prijatelj (tj. Kiriko) pobrinut će se da se dobije »*la spedizione di corrieri per Ragusa, ma temo che la Porta permetterà questa nuova introduzione de' detti corrieri nelle presenti circostanze di guerra, giacchè la Repubblica in verun tempo non teneva Posta regolata.*«

⁹³ Lp 123, 13. Up. i Ž. Muljačić, »*Prilog politici Dubrovnik 1788/9.*« *Historijski zbornik VI, 1953, 1-4, 27, bilj. 25.*

⁹⁴ *Isprave i akti*, 18. st., 2912, 40; *Cons. rog.* 196, 40'. Stranac Benigno Corriale (ili Curiale) bio je svirač kneževе kapele kako se to vidi iz nerazvrstane knjige Državnog arhiva u Dubrovniku »*Indice de publici salarii 1783-89, f. 8'*. Nego, budući da je Corriale plaćen i kasnije, čini se, da nije primio tu ponudu / v. 59 serija Cassa die Comone, sv. 16., 577, 591, 608'. U Div. Com. 229, 51' spominje se B. Corriale kao kavanar, pa je vjerojatno, da *bottega* znači kavana.

⁹⁵ *Isprave i akti*, 18. st., 2142. 29. 9. 1789. javlja Beno Stay iz Rima Vladi, da je Azara, španjolski ambasador u Rimu, odredio da pruga ide kroz Dubrovnik i da će narediti konzulu u Ankoni, da to provede.

Ibidem, 2143, sprovednica za »*Don Andreas Angeli Radovani, consul y director del correo Espanol de Constantinopla en Ancona.*«

⁹⁶ Ll 105, 5, 9, 32, 33, 37.

⁹⁷ Lp 126, 85. Radovani nije htio platiti dubrovačke zdravstvene činovnike kojih je rad bio nužan, budući da je Albanija često bila zaražena kugom.

⁹⁸ Lp 125, 20; 126, 191.

⁹⁹ Ll 106, 1, 2, 19. Iz zadnjeg se dokumenta vidi, da Vlada piše Kiriku žurno vlastitom lađom preko Albanije.

¹⁰⁰ Lp 128, 4; Ll 106, g. 1793., str. 52, 70.

¹⁰¹ Lp 128, 32, 42.

¹⁰² Lp 129, 48, 49, 57, 72.

¹⁰³ Lp 130, 25, 61. Radovani se pod plaštem rukovodioca pošte bavio krumčarenjem hrane i dr.

¹⁰⁴ Lp 130, 63.

¹⁰⁵ Lp 131, 78, 79, 118, 119, 127, 132, 13, 14, 19, 20, 24, 25, 50.

¹⁰⁶ Lp 132, 70 (opis raskužbe pošte), 113, 177, 133, 159.

¹⁰⁷ Lp 133, 79. Stella je bio izabrao za potkonzula i »*incaricato di questa regia Posta*« trgovca Rafa Androvića. Senat je oštro odgovorio da ne misli više praviti iznimke ni za koga. (*I. i akti*, 18. st. 2912, 44.) Kasnije je Senat odlučio da se Andrović pozove i da mu se reče, da će »biti udaren toljagom po glavi« ako prihvati tu službu. (Ibidem, 18. st., 3183/2, 24.)

¹⁰⁸ Lp 134, 3, 6, 8, 38. Zadnji dokumenat pisan je hrvatskim jezikom dubrovačkom pouzdaniku u Barletti Milkoviću 12. 3. 1799.: »... *Ako ima tu na posti knjiga iz Napole, ali od drugovdje za nas, rekuperate ih, i pošaljite nam ih po istomu Mariću, a on će nać načina za činit nam sve kapitāt*...«

¹⁰⁹ Lp 134, 52, 89; Ll 109, g. 1799., 8, 10, 13, 14.

¹¹⁰ Lp 135, 134, 155, 164.

¹¹¹ *Testamenta XI/1*, 88, 174; Lp 135, 164; 136, 3. Kalić ima neke veze s ostavštinom pok. Stelle. Pošta radi, v. Ll 110, 1801. g., 3; Lp 136, 49.

Ivan Petar Franceschi koji je 50 godina već bio u stranoj službi, a ipak je bio sačuvao dubrovačka građanska prava bude *ad interim* napuljski konzul i da se može baviti samo poštanskim poslovima i zauzimanjem za napuljske podanike¹¹². Ova obnovljena napuljska pošta nije imala stalnog rasporeda, a Vlada ju nije rado gledala, jer je htjela da bude imenovan za konzula pravi Napuljac¹¹³. I 1803. radila je ova veza sa Carigradom, ali je morska veza bila neuredna, pa je Dubrovnik slao jednom mjesečno lađu za Ankonu¹¹⁴. U ljeto 1803., mjesto Franceschija koji je umro držao je poštu neki Bilas¹¹⁵. U 1804. nastavilo se dosta neuredno slanje pošte, a kako je Srpskim ustankom prekinuta veza preko austrijskih zemalja sa Zemunom, Vlada je bila u vezi sa Carigradom dosta često i preko domaćih i turskih glasnika. U takvom stanju zatekla je Dubrovnik francuska okupacija¹¹⁶.

U ovo doba imamo opet spomena o dijeljenju pisama privatnicima. 19. studenoga 1800. dopustilo je Malo vijeće da pisma koja dolaze sa Istoka s domaćim brodovima dijeli privatnicima kavanar Karlo Lepri uz uvjet da smije naplaćivati samo dinarić po pismu. Krajem 1803 određeno je da privatnici plaćaju još i dinarić po pismu zduru I. Antunoviću za trošak raskuživanja.¹¹⁷

Poštanske veze s Rijekom i Trstom 1743—1804.

Statistički je utvrđeno da je u drugoj polovini 18. st. malo dubrovačkih trgovačkih brodova odlazilo s poslom na Rijeku, često tek jedan svakih pet ili šest mjeseci.¹¹⁸ Kako je Dubrovnik često trebao austrijsku diplomatsku i ekonomsku pomoć, to je jasno, da je Vlada morala o svom trošku slati brze brodove na Rijeku. U nekim razdobljima održavane su i po nekoliko godina vrlo žive i česte veze s Rijekom, pa kako je od toga bilo i koristi za Beč, jer su iz Dubrovnika slali vijesti, to se dubrovačka diplomacija stalno hvalila svojim zaslugama i isticala velike novčane žrtve koje prinosi da ugodu caru.¹¹⁹

Veliki promet bio je na ovoj liniji u doba spora s Rusijom, kad je pokliskar Ranjina od 1771—1774. branio u Petrogradu interese Republike. Pisma su od Petrograda do Dubrovnika putovala obično oko 50 dana, ali se desilo da stignu i u 35 odnosno u 65 dana.¹²⁰

Kako je u sporu s Kraljevstvom Dviju Sicilija uz Pariz glavni branitelj Dubrovnika bio i Beč, nije čudo, da je ožujka 1783. uvedena dvaput mjesečno poštanska lađa na pruzi Dubrovnik — Rijeka. Lađa je bila dužna sačekati vijesti iz Beča a sve je troškove snosila dubrovačka vlada.¹²¹ Kad se spor sretno okončao, trošak se nije više mogao pravdati. 26. lipnja 1784. javljeno je D'Avali da je poslan zadnji brod za Rijeku, pa neka u buduće piše preko Napulja, a samo u iznimnim slučajevima šalje konzulu na Rijeku štafetu s nalogom da unajmi brzi brod.¹²² No budući da je netko čitao pisma u Napulju, opet je u rujnu uvedena veza s Rijekom. D'Avala je uzalud predlagao da je bolje slati pisma preko Zemuna na Solun, kuda dvaput mjesečno idu tekljici, nego preko Napulja.¹²⁴ Čim je izbio rat u jesen 1787., uspostavljena je opet veza s Rijekom. Od 15. 10. 1787. išla su dva broda mjesečno dok je sredinom 1788. god., kad su se razmahale borbe u Crnoj Gori i gusarski rat na Jadranu, bilo je u poštanskoj službi po tri i više filjuga. Poštu je slao i austrijski konzul, a prebacivani su i austrijski vojni kuriri i pouzdanci.¹²⁵ S filjugama, koje je Vlada slala, putovala su i brojna privatna pisma, pa se konzul Barčić žalio 26. siječnja 1788. kako on sam ne može za sva ta pisma plaćati pristojbe i predložio da se nekom u Dubrovniku povjeri sakupljanje tih pisama i ubiranje pristojbi.¹²⁶ Vlada mu je 12. veljače javila da je za taj posao zadužen kavanar Lorenzo Giromella, koji će naplatiti pristojbu i za pisma, koja otpremi i za ona, koja podijeli.¹²⁷ Zbog veće tajnosti i brzine poštanskih lađa Senat je 10. 7. 1788. zabranio privatnicima da šalju poštu državnim brodovima koji idu za Rijeku i Barlettu.¹²⁸ Čini se da su na povratku mogli uzimati privatnu poštu, ali je u proljeće 1789. i to prestalo, pa se čak i L. Giromella dezinteresirao za privatna pisma.¹²⁹ U lipnju i. g. idu mjesečno barem tri lađe za Rijeku.¹³⁰ Početkom 1792. kad je Austrija već bila sklopila mir, Dubrovnik je po dopuštenju ministra Kaunitza, obustavio liniju. Iza toga D'Avala je pisao preko Napulja ili Ankone.¹³¹

29. ožujka 1797. opet je Senat uveo dvomjesečnu vezu s Rijekom. Konzulima u Trstu i Rijeci je naredeno da pri-

kupljaju vijesti i šalju novine.¹³² 31. ožujka 1798. poslana je zadnja filjuga za Rijeku, pa je veza s Bečom održavana preko Ankone.¹³³ U lipnju i. g. opet je uvedena mjesečna veza s Rijekom.¹³⁴ U drugoj polovini 1799. vrlo su česte veze s Rijekom zbog izbijanja Konavoske bune, u kojoj je svoje prste imala i Austrija.¹³⁵ Kroz 1800. državni brod se zbog štednje rijetko šalje na Rijeku. Njenu ulogu preuzima pomalo Trst, gdje je velik broj dubrovačkih brodova krcao žito koje je Austrija prodala Dubrovniku.¹³⁶ Preko Trsta Dubrovnik saobraća sa Srednjom Evropom sve do kraja 1804. kad je Austrija organizirala poštu kopnom od Trsta do Kotora.¹³⁷ Neposredno prije uvođenja austrijske pošte i austrijskog poštanskog ureda u Dubrovniku dijeli pisma koja stižu s Rijeke Antun Olivieri.¹³⁸

¹¹² Lp 136, 128, 130.

¹¹³ Lp 137, 86, 124.

¹¹⁴ *Isprave i akti*, 19. st. (Tu su katalogizirani, iako tu ne spadaju, neuvezani L1 i Lp za 1802-1806 nepotpuno sačuvani).

¹¹⁵ *I. i akti* 19. st., 7, 1803. god., 95.

¹¹⁶ O austrijskoj pošti vidi kasnije poglavlje. Za veze po Balkanu vidi *I. i akti*, 19. st. 7, 589 i 24. (Tu su provizorno deponirane L1. Za 1805. nije se ni jedan dokumenat sačuvao).

¹¹⁷ Minus 113, 88, 114, 164.

¹¹⁸ A. Poković, o. c., 69, 90 i sl.

¹¹⁹ Up. Ž. Muljačić, o. c., idem, *Dubrovnik i prva faza austrijske akcije u Crnoj Gori 1788. god.*, *Istorijski zapisi god. XI, knj. XIV*, Cetinje 1958, 1—2, 94—112.

¹²⁰ Lp 96, 47, 101, 59.

¹²¹ Lp 115, 17, 20, 24, 28, 107.

¹²² Lp 117, 79.

¹²³ Lp 117, 108.

¹²⁴ Lp 118, 131, *Isprave i akti* 18. st., 3064, od 17. listopada 1785.

¹²⁵ Lp 120, 154, 155, 121, 131, 164. — 1122, 40, 69, 70, 98, itd. V. Ž. Muljačić, o. c.

¹²⁶ *Isprave i akti* 18. st. 3122, 57. Barčić piše Vladi: »*Quello che più m' inquieta, sono le particolari lettere, che si spediscono ed arrivano con la Posta, importanti (non) piccola Spesa, ala quale o devo io socomere o tener persona, che di volta in volta l'esigga, onde ridondando in vantaggio del Commercio, e publico bene anche le particolari corrispondenze, sarebbe necessario, di costituire costà persona, che esiggesse per tali lettere, che si spediscono l'importo della spesa di posta, cioè quattro Karantani, o sia tre grossetti per ogni mezzo foglio, e così riscuotesse quelli, che arivano il quanto sarà sopra le medesime segnato, per dar poi a me il conto dell' esatto, altrimenti io non sarò in grado di promuovere tali lettere...*» (sa svim pravopisnim griješkamal)

¹²⁷ Lp 121, 18

¹²⁸ *Cons. rog.* 196, 23, 24. Iznimno je dopušteno siromašnoj vladiki Viktoriji Menze kojoj je sin služio u Beču u vojsci da može slati pisma, ali s tim da ih prethodno donese u Tajništvo na uvid i pečaćenje.

¹²⁹ Lp 123. 89. Vlada piše Barčiću 16. svibnja: »*Riguardo poi alle lettere dei particolari le significhiamo, che questo Signor Giromella non intende di ingrirsene altr.*», e *che pure noi non vogliamo pensarci più, facendosi le spedizioni delle barche nazionali per Fiume per motivo del Pubblico Servizio e non delle lettere dei privati.*»

¹³⁰ Lp 123, 111.

¹³¹ Lp 126, 146, 127, 2, *Isprave i akti*, 18. st., 3069, od 5. studenoga 1791.

¹³² Lp. 132, 33, 42, 43, 74, 80, 84.

¹³³ Lp 133, 44.

¹³⁴ Lp 133, 87, 97, 98, 106, 109.

¹³⁵ O radu D'Avale i dvaju senatora, poslanih u Beč, vidi S. Antoljak, »Konavoska buna u središtu jednog dijela evropske diplomacije«, *Rad* 286.

¹³⁶ Lp 135, 87, 91, 123.

¹³⁷ Lp 137, 75 i dr. Naravno, šalje se ponekad i preko Rijeke. *Isprave i akti*, 19. st. 586/1, 23. lipnja 1800. D'Avala piše »novim trčanskim putem.« itd. (Ibidem, 587) 1-3, 588.

¹³⁸ *Isprave i akti* 19. st., 7, 589, za 1804. god., 110. Vlada piše Barčiću, da g. Vice Dani, administrator pošte na Rijeci, pošalje privatna pisma »*all'indirizzo di Antonio Olivieri, distributore di lettere private, e incaricarlo di*

Austrijska poštanska linija Trst—Kotor (carska pošta)

4. rujna 1804. pisao je dubrovačkoj Vladi austrijski komandant Brady iz Kotora da je potrebno osnovati poštu koja bi prolazila kroz teritorij Dubrovačke republike. On je imenovao A. M. Frezzu za direktora pošte u Dubrovniku, a kario je postaviti dva austrijska podanika za službenike pošte u Dubrovniku i u Slanome (ili Liscu), odakle će se pisma prenositi u Opuzen. Brady je izrazio nadu da će Senat svesrdno pomoći ovu korisnu novinu. Poštari će imati znak orla na grudima, pa stoga moli Senat neka poradi, kako bi ih narod pomogao. Budući da će prolaziti kroz dvije male turske enklave u Kleku i Sutorini, moli dubrovačku intervenciju kod mjerodavnih turskih vlasti da se dobije slobodan prolaz.¹³⁹

Vlada je odgovorila 11. rujna pozitivno ogradiivši se od puštanja kurira u doba kuge u Turskoj, kada će biti bolje da idu morem a ne turskim teritorijem. Za dozvolu neka se austrijske vlasti obrate izravno turskima.¹⁴⁰ Brady je 24. 9. usvojio obje primjedbe Senata.¹⁴¹ Pošta je tada počela s radom.¹⁴² U početku nije sve išlo najbolje pa se Brady žalio da dubrovački podanici nisu za vrijeme pljuskova ukazali pomoć poštarima.¹⁴³ Republika je u pismu grofu Cratayu odbila da se neki dubrovački podanik zaposli kao poštar u Slanome, ali je što se tiče smještaja pješaka-glasnika i eventualnog austrijskog činovnika koji će njima iz Slanoga rukovoditi naredila, da im se nađe stan.¹⁴⁴ Bradyju je protumačeno da dubrovački zakoni ne dopuštaju nijednom državljaniu da se zaposli u stranoj službi.¹⁴¹

Ovom su se poštom služili Dubrovčani i za dopisivanje sa svojim predstavnikom u Beču a i za slanje privatne pošte. Carska je pošta stizala u Dubrovnik svake sedmice a pisma su od Beča do Dubrovnika putovala oko 20 dana.¹⁴⁶

Početak 1806., nakon potpisivanja Požunskog mira, očekivala se u Dalmaciji francuska vojska pa je carska pošta prestala djelovati. U krizi u kojoj se nalazila Republika je nastojala spasiti svoju nezavisnost te je nekoliko puta slala do Rijeke i Trsta svoje najbolje kurire Đura Petrovića i Mata Rozavera.¹⁴⁷

Raznošenje službene pošte po Republici — briga za kurire

Pozive na sjednice Vijeća i drugu službenu poštu raznosili su po gradu Dubrovniku i teritoriju Republike stariji vojnici koji su ujedno bili i kuriri. Često se dešavalo da su stizali kasno kad je već neka sjednica bila održana, zbog slabih prometnih veza.¹⁴⁸

Vojnici koji su bili upotrebljeni kao glasnici imali su pravo na primanje tzv. »kurjerine«, koja se je povećala 1797. god., kad je nastala velika skupoća. Sačuvana je tablica za pojedina mjesta u okolici Dubrovnika pod turskom i mletačkom vlašću. Tarifa je povećana za petinu do trećinu ranije. Istom je uredbom »kurjerina« za tuzemstvo podvostručena. 1804. opet je kurjerina podvostručena.¹⁴⁹

Ima nekoliko dokumenata iz kojih proizlazi, da je Republika stariim i iznemoglim glasnicima davala malene potpore, a ženama kurira, koji su poginuli vršeci svoju dužnost mirovine.¹⁵⁰

Bilješke o terminologiji

knjiga — tal. *lettera*¹⁵¹

kurijer — tal. *corriere*¹⁵²

kurjerina — tal. *corrierin/n/a*¹⁵³

navlaš — tal. *espresso*¹⁵⁴

pjeg — tal. *piego, plicco*, znači »svježanj, zamotuljak pisma«¹⁵⁵

patrun od filjuge — tal. *padrone di feluca*¹⁵⁶

Ostale talijanske izraze nismo našli zastupane u rijetkim dokumentima, pisanim dubrovačkim narječjem, pa upućujemo na rječnike Della Belle, Stullija i Akademijin.¹⁵⁶ Zanimljivo je da prva dva nisu zabilježili riječi: *kurijer, kurjerina, pjeg, navlaš* (u smislu »izvanredni«), a ni Akademijin rječnik nema riječi *kurjerina, navlaš* upotrebljen kao atribut ni *pieg*.

Za razumijevanje dokumenata u vezi s poštom treba znati još da: *mandare sotto coperta di qc.* znači »poslati na tuđe ime«, obično na ime nekog stranog konzula, kako bi se izbjegla cenzura, a *mandare a sigillo alzato* znači »poslati otvoreno pismo s neutisnutim pečatom«, tj. tako da se može bez deranja koverta i pečata raskužiti, a zatim pomoću grijanja donje strane pečata uredno zatvoriti.

Kako se vidi, Dubrovnik je i na polju poštanskog prometa i preventivnih mjera protiv zaraza putem pošte bio ako

ne na evropskoj visini onog vremena, a ono među naprednijim državama. Samo poteškoće financijske i ekonomske priroke kao i možda pretjerani strah pred svakom novinom i sumnjičavost, uzrok su da se Republika nije jače povezivala sa evropskim poštanskim prometom.

vitirarne la spesa di posta, nell' atto della distribuzione, e cosi lui intendersi nella maniera che gli parrà più conveniente.»

¹³⁹ *Isprave i akti* 19. st., 280.

¹⁴⁰ *Ib.*, 589, za 1804. god., 140. Angiolo Maria Frezza bio je raniji mletački podanik te je kao takav mogao ući u stranu službu. Nije, dakle tačna tvrdnja R. Marušića u »Pošta u Dubrovniku«, *Dubrovački vjesnik* 46, 1951., da je austrijska pošta osnovana ranije. Za usutak i rad ove pošte usp. Ž. Muljačić, »Prva moderna geografska karta dubrovačkog područja«, *Naše more* V, Dubrovnik 1958, br. 4—5, str. 260-265.

¹⁴¹ *Isprave i akti*, 19. st., 289.

¹⁴² Nekog iskustva od prije bilo je, jer su i ranije, osobito za nevremena, mletački, a od 1797. austrijski glasnici prelazili dubrovački teritorij na putu iz Srednje Dalmacije za Kotor. Na pr. *Lp* 118, 133, 121, 35, 133, 133.

¹⁴³ *Isprave i akti*, 19. st. 295. od 30. listopada 1804, 589, 167.

¹⁴⁴ *Giovani Cratai (ili Cratei)*. C. R. *Direttore delle Poste* pisao je 12. rujna 1804. dubrovačkoj Vladi, da je potrebno imenovati pismenu osobu, koja bi živjela u Slanome i potpisivala »*passavanti dei pedoni*«, i da ujedno vodi evidenciju dolaska i odlaska pješaka-kurira. Ovaj se dopis čuva u nesređenom gradivu serije *Isprave i akti*, 19. Odgovor Vlade, *Isprave i akti* 19. st., 589, 1804. godine, 144, 145.

¹⁴⁵ *Ib.*, 158 i 160. Iz pisma dubrovačkom otpravniku poslova Puthonu u Beč vidi se, da je već u siječnju 1802. ili 1804. carski činovnik Cratai konferirao sa dubrovačkim predstavnicima o ustanku carske pošte koju je Senat odobrio pod uvjetom, da Dubrovčani ne budu zaposleni.

¹⁴⁶ *Ib.* 19. st., 588. g. 1805., pismo od 13. veljače.

U Dubrovniku postoji dućan, gdje poštu dijeli »*Postmeister*« samo naslovniku ili opunomoćeniku. *Minus*, 114, 437. Slučaj primanja privatne pošte, *Div. canc.* 231, 146.

¹⁴⁷ *Ib.*, g. 1806., 2. veljače. *Ib.*, 8 svezanj, 1806. g., 18, 47, 49-52, 53, 86.

¹⁴⁸ *Isprave i akti*, 18. st., 3177/I 88, 125, 3177/II, 522, 3189, 8a.

¹⁴⁹ *Cons. rog.* 204, 61', 210, VI, 5'.

¹⁵⁰ *Cons. rog.* 192, 19. 1784. god. dobiva kurir Đuro Goga koji je više puta po najvećoj zimi išao za Carigrad i obolio, pomoć od 2 dinarića dnevno. *Ib.*, 89. Ženi jednog kurira iz Slanoga koji se utopio, pomoć od 2 dinarića dnevno. Za tu svotu moglo se je tada kupiti oko pola okne mesa.

¹⁵¹ Vidi bilješku 108.

¹⁵² Na pr. *Lp* 102, 19 Dubrovčani pišu magistratima grada Risna: »... U završtu našega kurijera (*curriera*) *primismo jednu Vašu knjigu*...«

¹⁵³ Ovu riječ nijesmo našli u hrvatskom tekstu. Složena je po svim pravilima naših složenica tipa *mostarina, brodarina* itd. a u talijanskom jeziku ne postoji. Talijanski je pišu ponekad *carreirinna*.

¹⁵⁴ *Lp* 104, 76. »*Primili smo po (N. B. espresso pre-ertano u izvorniku navlaš kurijeru*«.

¹⁵⁵ *Lp* 133, 130 Milkoviću se u Barlettu šalje »*patrun od filjuge*« da mu preda jedan »*pieg*«.

¹⁵⁶ A. Della Bella, *Dizionario italiano-latino-illirico*... Ragusa 1785, I-II. V. tu natukanice: *corriere, posta, postiglione, andar in posta, ordinario, scarsella, saccoccia, bisaccia, tasca, spaccio*. Nema riječi *dispaccio, feluca* ni akceprije pridjeva *ordinario* u vezi s poštom. U rječniku Joakima Stullija koji je pod naslovom *Joakima Stulli*... *Rjecosloxje Illir. Ital. Lat.* Czast druga izašao u Dubrovniku 1806. god. v. natuknice: *bjegar, knjiga, knjigonosca, listonos, nadulak, postanje, tekar, tecielj, tekich, ulak, ulascki, uscle*.

Usp. i Tommaseo-Bellini, *Dizionario della lingua italiana*, IV edizione, s. v. *dispaccio, feluca, posta* i Akademijin Rječnik 3, 56, *filuga, filjuga*; 5, 812, *kurijer*; 7, 750-751, *navlaš*; 9, 706, *patrun od drijeva*.